

НАЗАРЧУК
Зіновій Геодорович – академік НАН України, голова Західного наукового центру НАН України і МОН України, директор Фізико-механічного інституту ім. Г.В. Карпенка НАН України

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ НАН УКРАЇНИ І МОН УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Вельмишановний Борисе Євгеновичу!
Високодостойні учасники зборів!

Обговорюючи річний звіт про діяльність Академії, варто зупинитися і на роботі регіональних наукових центрів як важливої ланки в системі розроблення і реалізації ефективної регіональної політики, її орієнтації на поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів, наукове забезпечення розв'язання актуальних проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Зроблю це на прикладі Західного наукового центру (ЗНЦ), який об'єднує науковців і освітян восьми областей України.

Головною метою регіональних осередків Академії є консолідація інтелектуального потенціалу на вирішення актуальних проблем сталого розвитку регіону. Цього неможливо досягти без тісної взаємодії академічних інститутів і вищих навчальних закладів з одного боку та органів державної і місцевої влади – з другого, а також ефективно працюючих бізнес-структур – з третього. Для цього двічі на рік проводяться засідання ради ЗНЦ (щороку одне з них є виїзним в одній з областей регіону), де обговорюються найактуальніші проблеми регіону, намічаються шляхи до їх вирішення, відповідні пропозиції надсилаються до всіх зацікавлених сторін. Між засіданнями ради її виконавчий комітет відповідає за втілення прийнятих рішень і здійснює поточний їх супровід. Ці організаційні форми є традиційними для ЗНЦ і корисними для об'єднання представників згаданого вище трикутника наука – влада – бізнес.

Чого ж вдалося досягти за звітний період? Насамперед на замовлення департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації за результатами моніторингу науково-інноваційного потенціалу Західного регіону України ми перевидали «Каталог інноваційних проектів регіонального розвитку». Представлені в ньому проекти включено до Плану заходів з реалізації у 2017–2018 рр. стратегії розвитку Львів-

ської області на період до 2020 року, а деякі з них уже втілено у виробництво.

Зокрема, на держпідприємстві «Львіввугілля» впроваджено створену у Фізико-механічному інституті ім. Г.В. Карпенка НАН України технологію відновлення штоків гідроциліндрів шахтного обладнання методом електродугового напилення зносостійких корозійнотривких покриттів порошковим дротом на основі дешевих хромо- та кремнієвмісних феросплавів. Такі покриття пройшли широку дослідно-промислово перевірку на підприємствах гірничодобувної промисловості і рекомендовані як альтернатива традиційному покриттю з твердого гальванічного хрому. Розроблений метод електродугового напилення алюмінію з наступним плазмоелектролітним синтезом шару корунду дозволив удвічі подовжити ресурс експлуатування дорогого поліграфічного обладнання. Відзначу, що ці розробки ФМІ стали можливими завдяки запровадженій в Академії конкурсній програмі інноваційних проектів.

Іншим прикладом реалізації інноваційних пропозицій є нові методики розрахунку та засоби діагностування залишкового ресурсу вузлів механічної частини локомотивів з урахуванням деградації їх матеріалів за час експлуатації. Це дозволило ремонтним підприємствам Львівської області під час вибракування вузлів перейти до концепції *безпечного пошкодження* і заощадити значні матеріальні ресурси з дотриманням безпеки експлуатування тягового парку залізниці. Раніше дорогартісні вузли за наявності на їх поверхнях подряпин, вм'ятин, незначних раковин вибраковували згідно з нормативними документами щодо оцінки технічного стану локомотивів. Запропоновані методики розрахунку залишкового ресурсу будуть втілені у нові нормативні галузеві стандарти Укрзалізниці, що в масштабах країни дасть суттєвий економічний ефект.

Питання диверсифікації енергозабезпечення українських споживачів стало особливо актуальним в останні роки у зв'язку зі змінами в соціально-економічному житті держави. Зниження початкових та експлуатаційних витрат на виробництво електроенергії і тепла можна

досягти використанням малих ТЕС, пошуком нових покладів та родовищ вуглеводнів, впровадженням новітніх технологій для їх видобутку, а також за допомогою альтернативних джерел енергії. На засіданні секції енергетики та енергозбереження ЗНЦ було обговорено проектні пропозиції ТОВ «Газгенераторбау» (м. Дніпро) щодо використання мобільних теплових електростанцій малої потужності. На квітневому засіданні виконкому ради ЗНЦ розглядалися особливості використання в агропромисловому секторі альтернативних джерел енергії з урахуванням розробок наших учених. За участю представників місцевої влади, громадської експертно-аналітичної групи обговорили перспективи видобутку вуглеводнів у Західному регіоні України та вказали на проблемні питання електро- і теплоенергетики та енергозаощадження. Пропозиції щодо розвитку паливно-енергетичного комплексу Львівської області передано до Львівської обласної ради та Львівської ОДА.

Актуальне для регіону питання визначення ефективних шляхів використання бориславського озокериту та інших нафтопохідних (мінеральні води, попутні пластові води з підвищеним вмістом йоду і броду) для лікування людей та промислового виробництва стало темою засідання відповідного круглого столу.

На засіданні виконкому ради ЗНЦ за участі міського голови Львова та заступника голови Львівської ОДА обговорили концепцію превентивного захисту природного життєвого довкілля в контексті національної безпеки України, відзначивши необхідність радикальної зміни неекологічного способу господарювання, який уже зараз становить загрозу. Фінансування запобіжних заходів на екологічно небезпечних об'єктах є набагато ефективнішим інструментом порівняно із затратами на ліквідацію наслідків екологічних катаклізмів і має стати пріоритетом у діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів. Свого часу ЗНЦ ініціював вироблення першочергових заходів для запобігання транскордонній надзвичайній ситуації у Калуському гірничопромисловому районі, привертав увагу до ризиків будівництва малих

ГЕС у Карпатах, наполягав на недопущенні вирубки високогірних лісів, обґрунтував необхідність відновлення малих річок тощо. Нині особливо гостро стоїть проблема безпечної експлуатації сміттєзвалищ, а також надійності та довговічності конструкцій, споруд і машин. Вирішення екологічних проблем неможливе без системних управлінських рішень із залученням експертів-практиків та науковців. Напрацьовані пропозиції направлено до вищих органів влади України.

Активно працювали створені ЗНЦ науково-координаційні ради в областях. Так, на основі проведеного аналізу проекту будівництва каскаду ГЕС на річці Дністер у межах Тернопільської області ЗНЦ направив до Тернопільської ОДА та обласної ради свій висновок, у якому вказано, що пропонований проект є екологічно руйнівним, призведе до значного напруження соціально-економічної ситуації в регіоні й жодним чином не вирішить зазначених проєктантами проблем. Проєкт було відхилено.

На виїзному засіданні ради ЗНЦ у Рівному обговорено стратегію сталого розвитку регіону. Її представлено органам державної влади Рівненської області. З урахуванням потреб освітян області на підставі нашого клопотання МОН України відкрило спеціальність «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології», за якою здійснюється підготовка кадрів у рівненському Національному університеті водного господарства та природокористування.

За результатами виїзного засідання ради ЗНЦ у Волинській області напрацьовано проєктні пропозиції до програми ЄС «Східне партнерство» на 2016–2018 рр. щодо створення єдиного інформаційного простору з питань екологічної та соціальної ситуації, а також туристичного простору на прикордонних природно-заповідних територіях Польщі, України і Білорусі.

За активної участі науково-координаційної ради Івано-Франківської області вчені виконують комплексну цільову програму «Науково-організаційні засади нарощування видобутку вітчизняних нафти і газу та диверсифікації

постачання енергетичних ресурсів для підвищення енергетичної безпеки України», завданням якої є забезпечення енергетичної безпеки і перехід до ефективного та ощадного використання енергоресурсів.

За браком часу я не зупинятимуся на інших результатах діяльності ЗНЦ за звітний період, однак зазначу, що Центр активно сприяє інтеграції науки та освіти, є співзасновником спільних науково-навчальних структур НАН України і МОН України, таких як науково-навчальний комплекс «Економосвіта» імені академіка М.І. Долішнього та науково-навчальний комплекс цільової підготовки при Національному університеті «Львівська політехніка». Активно діяв створений у минулому році з ініціативи ЗНЦ науково-освітній консорціум «Геогеліо-астрофізика» як добровільне об'єднання вищих навчальних закладів та академічних установ.

Однак найважливішим нашим здобутком є 16-літня практика відзначення преміями Львівської ОДА та Львівської обласної ради найкращих провідних учених і молодих дослідників області. У 2016 р. до Всесвітнього дня науки такими преміями на загальну суму понад 1,2 млн грн відзначено 21 відомого вченого і 88 молодих науковців. Виділені цього річчю обласним бюджетом на ці заходи близько 2 млн грн стануть добрим додатковим стимулом для підтримання творчого ентузіазму науковців.

Налагоджено також тісну співпрацю з Львівським відділенням Малої академії наук. У рамках щорічних фестивалів науки у ЗНЦ проходять слухання наукових доповідей членів Львівського відділення МАН, роботи яких були відзначені на загальноукраїнському конкурсі. Для ефективного використання потенціалу молодих науковців у соціально-економічному розвитку регіону відбулася робоча зустріч представників виконавчої влади з головами рад молодих учених наукових установ і вищих навчальних закладів Львівщини, на якій прийнято рішення про створення Громадської ради молодих учених при Львівській ОДА.

Західний науковий центр регулярно інформує суспільство про важливі результати наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності академічних установ та вищих навчальних закладів регіону на сайті ЗНЦ та через засоби масової інформації. Впродовж року в газетах «Світ», «Слово Просвіти», «День», «Літературна Україна», журналах «Універсум», «Світогляд», «Дзвін» розміщено понад 40 таких публікацій.

Завершуючи свій виступ, не можу обійти увагою тезу, яка останнім часом поширюється окремими працівниками академічних установ: «Скільки коштів не дай Академії — все одно даремно; виділене фінансування використовується неефективно». Залишаючи емоції і подив (адже стверджують це часом непогані науковці), зазначу, що, мабуть, ми з опонентами поділяємо діаметрально різні парадигми розвитку вітчизняної науки. Для мене Національна академія наук України — єдина вітчизняна наукова організація, здатна забезпечити науковий супровід усіх без винятку сфер людської діяльності. Відповідальність за збереження науки як продуктивної сили суспільства Академія з себе не знімає навіть за нинішніх умов, однак вона очікує на таке ж розуміння і від представників влади. Це передбачає, зокрема, відповідне фінансування. На сьогодні воно просто нікчемне, і хоч як його розподіляй — базова чи грантова його частини залишаються мізерними.

Інша парадигма розвитку науки полягає у підтримці лише найкращих із науковців. Їх

виділяють за існуючими міжнародними критеріями, але очевидно, що в наших реаліях вони представлятимуть лише окремі галузі науки. Результати досліджень, не охоплених таким відбором, країни з конкурентною економікою можуть придбати у вигляді технологій на міжнародному ринку (є великі сумніви, що це стосується України). Сформоване в такій країні експертне середовище здатне оцінити доцільність цієї покупки. Суспільство ж дбає про наявність відповідного експертного середовища, всіляко забезпечуючи його фаховий рівень. Втілюючи зараз у життя цю парадигму в Україні, ми свідомо прирікаємо рештки вітчизняної науки на остаточне знищення. Новітня історія колись потужної нашої галузевої науки тому яскраве підтвердження.

При цьому відкритим залишається питання відповідальності прихильників другої парадигми. Ніби й нічого страшного — у демократичному суспільстві кожен може висловити свою думку. Але як бути з історичною і соціальною відповідальністю представників влади, які, послухавши таких порадників, прийматимуть доленосні для країни рішення?

Тому, ведучи внутрішньоакадемічні дискусії на тему шляхів розвитку вітчизняної науки, ми маємо пам'ятати, що *«слово важить»*, і не забувати про свою особисту відповідальність перед науковими вчителями і майбутніми поколіннями. При цьому бажано працювати як належить науковцям — наполегливо, сумлінно і повсякчасно.

Дякую за увагу!